

ЗАДАЧА ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КОНТЕКСТУ НА ВИБІР ЛЕКСИЧНИХ ПАРАЛЕЛЕЙ ПРИ АВТОМАТИЗОВАНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Цибізова Ю. С.

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, вул. Фрунзе, 21, тел. (057) 700-15-64,
e-mail: omsroot@kpi.kharkov.ua

Виступ присвячено короткому аналізу словників лексичних паралелей, теоретичним положенням вчених, які досліджували тему зовні схожих слів у різних мовах, які можуть повністю / частково / неповністю збігатися за значенням та контексту при перекладі таких багатозначних слів.

Першим словником, який, був проаналізований, був «Англо -російський і російсько-англійський словник "хібних друзів перекладача"» В.В.Акуленко (М., 1969) [1]. **Міжмовні синоніми** – це слова двох мов, які повністю або частково збігаються за значенням і вживанням (і, відповідно, які є еквівалентами при перекладі). **Міжмовними омонімами** можна назвати слова двох мов, подібні до ступеня ототожнення за звуковою (або графічною) формою, але які мають різні типи значення. Нарешті, до **міжмовних паронімів** слід віднести слова порівнюваних мов, не цілком подібні за формою, але які можуть викликати хібні асоціації та ототожнюватися один з одним, незважаючи на фактичне розходження їх значень.

Другий словник, який описує дану лексику, - «Німецько - російський і російсько - німецький словник "хібних друзів перекладача"» К.Г.М.Готліба (М., 1972) [2]. Розглядаючи **міжмовні аналогізми** з точки зору їх зовнішньої структури, автор визначає ступінь їх фоно - морфологічної, графічної та семантичної близькості.

Цю ж проблему досліджував проф. М.П.Кочерган, створюючи «Словник російсько - українських міжмовних омонімів» (К., 1997) [3]. **Міжмовні омоніми** – це слова двох контактуючих мов, які повністю чи здебільшого збігаються за формою, але розрізняються за змістом. Наприклад: рус. *неделя* «сім днів, тиждень», укр. *неділя* «останній день тижня».

Проаналізувавши всі ці словники, було вирішено, що найкраще зупинитися на терміні "лексичні паралелі", який був запропонований в 1993 р. проф. В.В.Дубічинським [4]. Лексеми, що збігаються в плані вираження і подібні / несхожі в плані змісту називаються узагальнюючим терміном "**лексичні паралелі**". Якщо зовні подібні лексеми порівнюваних мов семантично повністю збігаються, то такі лексичні паралелі називаються **повними**. Наприклад, укр. *архітектура* і нім. *Architektur*. У разі збігу одних і неспівпадіння інших значень семантичних структур зовні схожих лексем, мова йде про **неповні лексичні паралелі**. Наприклад, укр. *диктам* і нім. *Diktat*.

У даній класифікації значення, які збігаються прийнято називати **інтерсемемами**, а ті, які не співпадають та відображають національно -

культурну своєрідність лексичної одиниці – **ідиосемемами**. Поняття інтерсемем і ідиосемем дає можливість провести порівняльний (перекладацький) аналіз на рівні окремих значень лексем і в певних випадках врахувати навіть семантичні та стилістичні нюанси на рівні дрібніших компонентів значень – сем. У разі ж розбіжності всіх значень зовні схожих лексичних одиниць двох або більше порівнюваних мов, йдеться про **хибні лексичні паралелі**. Наприклад, укр. *актор* та нім. *Akteur*.

При перекладі текстів труднощі виникають здебільшого саме з багатозначними словами. Який саме варіант обрати залежить від багатьох факторів, але найчастіше посилення роблять саме на контекст, відзначаючи, що вибір тієї чи іншої відповідності при перекладі багато в чому визначається контекстом, в якому вжита та чи інша мовна одиниця.

Під контекстом прийнято розуміти мовне оточення, в якому вживається та чи інша лінгвістична одиниця.

Контекст – закінчений уривок письмової або усної мови (тексту), загальний зміст якого дозволяє уточнити значення окремих слів, речень, які входять до нього.

У межах загального поняття контексту розрізняється вузький контекст (або «мікроконтекст») і широкий контекст (або «макроконтекст»). Під **вузьким контекстом** мається на увазі контекст речення, тобто лінгвістичні одиниці, складові оточення даної одиниці в межах речення. Під **широким контекстом** мається на увазі мовне оточення даної одиниці, що виходить за рамки речення; це – текстовий контекст, тобто сукупність мовних одиниць, оточуючих цю одиницю в межах, що лежать поза даним реченням, іншими словами, в суміжних з ним реченнями.

Так, контекстом слова є сукупність слів, граматичних форм і конструкцій, в оточенні яких зустрічається дане слово. Контекст є одним з головних чинників якісного перекладу лексичних паралелей.

Список літератури

1. Акуленко В.В. Англо-русский и русско-английский словарь “ложных друзей переводчика” - М., 1969.
2. Готлиб К.Г.М. Немецко-русский и русско-немецкий словарь “ложных друзей переводчика” - М., 1972.
3. Кочерган М.П. Словник російсько- українських міжмовних омонімів - К., 1997.
4. Дубичинский В.В. Лексические параллели – Харьков, 1993; Дубичинский В.В., Ройтер Т. Русско-немецкий словарь лексических параллелей – М., 2011.
5. Одинцов В.В. *Стилістика тексту*. М., 1980.
6. Ахманова О.С., Гюббенет І.В. Вертикальний контекст як філологічна проблема // Питання мовознавства, № 3, 1977.